

*Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт*

МОЎНАЯ ПАЛІТРА РАЁННЫХ ГАЗЕТ

Раённыя газеты з 1920–30-х гадоў на працягу дзесяцігоддзяў былі актыўнымі ўдзельнікамі інфармацыйнага працэсу і прапагандыстамі роднага слова. Многія знакамітыя пісьменнікі свае першыя творы надрукавалі менавіта ў раёнках. Пераважна толькі яны разам з адзінай рэспубліканскай грамадска-палітычнай газетай «Звязда», культуралагічнымі «Літаратура і мастацтва» і «Культура», спецыялізаванай «Настаўніцкай газетай» сёння ствараюць малюнак газетнай разнавіднасці публіцыстычнага стылю беларускай мовы. Аднак у незалежнай Беларусі большасць раённых газет у сваіх публікацыях пачала карыстацца дзвюма мовамі – беларускай і рускай, такім чынам як бы пацвярджаючы рэальнае беларуска-рускае двухмоўе, якое гістарычна склалася ў краіне. Шырыня тэматыкі публікацый, выкліканая інфармацыйным забеспячэннем дзейнасці ўладных структур, падзейнай разнастайнасцю ў канкрэтным раёне, вырашэннем мясцовых праблем, адлюстраваннем культурнага жыцця, не толькі вымагае ад пераважна невялікага журналісцкага калектыву адметнага падыходу пры падрыхтоўцы матэрыялаў, але і ставіць перад кожным аўтарам праблему выбару мовы тэксту, на якой найбольш поўна будзе дасягнута камунікатыўна-ўплывовы эфект.

Заснавальнікамі мясцовых газет з'яўляюцца раённыя выканаўчыя камітэты і раённыя Саветы дэпутатаў (часам сумесна з рэдакцыяй). Відаць, імі ж вызначаецца і моўная палітыка газеты, хаця, хутчэй за ўсё, канкрэтныя рашэнні па гэтым пытанні не прымаюцца і многае вырашаюць самі рэдакцыі. Мова газеты звычайна пазначаецца ў выхадных дадзеных: «Газета выдаецца на беларускай мове», «Выходзіць па <дні тыдня> на беларускай і рускай мовах», «Матэрыялы друкуюцца на беларускай і рускай мовах», «Газета издається на белорус-

ском и русском языках», часам даецца лагічна супярэчлівая інфармацыя: «Выдаецца на беларускай мове. Асобныя матэрыялы – на рускай». Звяртае на сябе ўвагу той факт, што частка газет не пазначае мову выдання. Выснова ў такім разе напрошваецца адна: мова назвы павінна сігналізаваць пра мову матэрыялаў, але такое меркаванне падманлівае і не адпавядае сапраўднасці.

Важна падкрэсліць значную ролю раёнак у пашырэнні роднага слова, калі яно ў кожным нумары прысутнічае на іх старонках. Да такіх газет можна справядліва далучыць уздзенскую «Чырвоную зорку» (рэд. В. Сабалеўскі), пружанскую «Раённыя будні» (гал. рэд. М. Антанюўскі), маларыцкую «Голас часу» (рэд. Н. Свіцюк), жабінкаўскую «Сельскую праўду» (рэд. С. Вішнеўская), «Навіны Камянеччыны» (рэд. Н. Дзякава), «Браслаўскую звязду» (гал. рэд. К. Пятушка), «Міёрскія навіны» (рэд. Л. Матэленак), шумілінскую «Герой працы» (гал. рэд. А. Пятрова), шчучынскую «Дзянніцу» (гал. рэд. К. Клебан), бялыніцкую «Зару над Друццю» (рэд. А. Кунцэвіч), клецкую «Да новых перамог» (гал. рэд. Т. Калейнік) і іншыя. Матэрыялы названых выданняў даволі разнастайныя, адрозніваюцца надзённасцю і добрай беларускай мовай.

Пры беларускамоўнай назве ў некаторых нумарах газет «Гарадоцкі веснік», «Жыццё Прыдзвіння» (Віцебскі раён), «Сельскае жыццё» (Круглае), «Святло Кастрычніка» (Мсціслаў), «Маяк Прыдняпроўя» (Быхаў), «Прыдняпроўская ніва» (Магілёўскі раён), «Веснік Чэрыкаўшчыны», «Голас Касцюкоўшчыны» намі выяўлена толькі па адным матэрыяле на беларускай мове. Можна сказаць, што гэтыя раёнкі імкліва рухаюцца да таго, каб пакінуць толькі беларускае найменне, што пацвярджаецца зместам некаторых нумароў газет «Шахцёр» («Салігорскі веснік»), «Чырвоны прамень» (Чашнікі), «Чырвоны сцяг» (Краснаполле), у якіх зусім адсутнічаюць беларускамоўныя матэрыялы. Але яшчэ далей, дарэчы, пайшла газета «Маяк» (Бяроза), якая выдаецца толькі па-руску.

Пры аналізе накладу раёнак не назіраецца ўстойлівай тэндэнцыі яго павелічэння пры пераходзе на двухмоўны варыянт. Пры гэтым, бясспрэчна, адыгрывае ролю не так мова выдання і колькасць насельніцтва пэўнай адміністрацыйнай адзінкі, як важкасць журналісцкіх матэрыялаў і сумесная праца мясцовай улады і рэдакцыі падчас падпісной кампаніі. Напрыклад, беларускамоўная «Чырвоная зорка» (Узда) мае наклад большы за 3 тыс., а практычна рускамоўная «Чырвоны сцяг» (Краснаполле) – каля 2 тыс.; беларускамоўныя «Раённыя будні» (Пружаны) выходзяць накладам каля 9 тыс., а двухмоўная «Маладзечанская газета» выдаецца па серадах накладам каля 6 тыс. і па суботах – каля 12 тыс. (улічым несупастаўнасць колькасці насельніцтва гэтых раёнаў).

Некаторыя раёнкі часам не заўважаюць відавочных недарэчнасцей у сваёй моўнай палітыцы. Напрыклад, у круглянскай раёнцы «Сельскае жыццё» ў нумары за 17 лютага 2007 года на першай старонцы змешчаны невялікая нататка «Песенный праздник в День Святого Валентина» пра канцэрт Ірыны Дарафеевай, а побач пададзены плакат з яе прывітаннем «Чытачам газеты “Сельскае жыццё”! Жыць! Кахаць! Добра нажываць!» і подпісам артысткі, у якім выразна бачыцца беларускае *і*. Заслужаная артыстка Беларусі, відаць, па назве ўгадаўшы мову выдання, звяртаецца да сваіх прыхільнікаў на роднай мове, тым самым паказвае прыклад і рэдакцыйнаму калектыву.

Няўменне рэдактара супастаўляць матэрыялы выяўляецца і ў нумары газеты «Чырвоны Кастрычнік» (Акцябрскі) за 11 кастрычніка 2008 года. На першай старонцы па-беларуску змешчаны віншаванні работнікам культуры з прафесійным святам і спіс узнагароджаных Ганаровай граматай, а на другой старонцы – рэпартаж на рускай мове «Музыка не зря играла и народ здесь собирала» пра святочнае мерапрыемства, прымеркаванае да гэтай жа падзеі. Верагодна, мова матэрыялу павінна падкрэсліваць і мову, якой карысталіся вядоўцы канцэрта. Сам жа тэкст пацвярджае няўменне аўтара сканструяваць журналісцкі тэкст, які б адпавядаў мінімальным да яго патраба-

ванням. Адзін сказ чаго варты: «*Сфера* образования и культуры взаимосвязаны между собой и чем-то схожи».

Пра ролю мясцовай прэсы недвухсэнсоўна выказалася галоўны рэдактар вілейскай раённай газеты «Шлях перамогі» М. Кузаўкіна: «З маім меркаваннем можна не пагадзіцца, але я ўпэўнена, што падзел друкаваных выданняў на рэгіянальныя і цэнтральныя адносна ўмоўны. Мы аднолькава вырашаем праблемы нашага развіцця, выкарыстоўваючы для гэтага жанравыя і публіцыстычныя магчымасці газетнага радка. А па сваім уплыве на інфармацыйную прастору мы апераджаем асноўную большасць рэспубліканскіх выданняў» (2010, 4 жн.). А гэта вымагае таго, каб якасныя характарыстыкі мясцовай прэсы былі якраз на ўзроўні «большасці рэспубліканскіх выданняў». Імкненне да высокай маўленчай культуры павінна стаць прафесійным абавязкам журналіста, таму што пры ўспрыманні журналісцкага тэксту «будуецца даволі складаная іерархія пераўтварэння індывідуальнага духоўнага прадукту, прапанаванага праз СМІ канкрэтнымі людзьмі, у прадукт грамадскі, калектыўны» [1, с. 118]. Мова раённых газет як калектыўны прадукт рэдакцыйных журналісцкіх супольнасцей актыўна ўплывае на шырокае кола чытачоў, фарміруе культуру маўлення, вызначае моўныя прыярытэты.

У некаторых двухмоўных раёнках выбар мовы публікацыі пакідаецца самому журналісту, які спецыялізуецца ў стварэнні матэрыялаў толькі на адной мове. Аднак гэта зусім не сведчыць пра іх якасць, што можна пацвердзіць наступным прыкладам. Пад рубрыкай «В райисполкоме» журналіст змяшчае матэрыял пра падрыхтоўку да ацяпляльнага сезона «Подвальные камни, или Что лежит внутри и чего не видно снаружи». Страшэнны канцылярыйт, сэнсава невытлумачальныя маўленчыя канструкцыі, грувасткія і граматычна няправільныя сказы суправаджаюць увесь тэкст: «Мало кто, наверное, задумывается, что различные отходы имеют свойство разлагаться, загнивать и, следовательно, становятся источниками инфекций и грибов, которые, в свою очередь, поражают не только наш орга-

низм, но и систему “жизнеобеспечения” целого дома. Замечу, что на капитальный ремонт и техобслуживание, красующиеся в наших “жировках”, мы неохотно отдаём деньги, как и за саму квартплату. Наш район – лидер по дебиторской задолженности (задумайтесь) в республике! Получается, с чего начинали, к тому и пришли: кто-то ломает, а кто-то строит, учитывая наши капиталовложения в эксплуатацию домов, почти задаром». Складваецца ўражанне, што аўтар робіць усё для таго, каб яго не зразумелі, мова ж падобнай «справаздачы» нагадвае тыя ж «подвальные камни», названыя ў загаловку.

У іншым нумары той жа аўтар друкую матэрыял «Герои нашего времени» (рубрыка «Уголовному розыску – 90 лет»), пачатак якога (моцная пазіцыя тэксту) прымушае знаёміцца з ім больш уважліва: «Почему для многих второй книгой после русских народных сказок нередко становятся истории расследований м. Марпл или приключения Шерлока Холмса, одним словом, детективы? Очень просто – в них загадка, они позволяют путешествовать вместе с главным героем, распутывая детективные ребусы и позволяя почувствовать себя в некотором роде сыщиком. Впрочем, это только первоначально фантазия или иллюзия заставляет человека сделать выбор профессии, а уже потом романтика превращается в реальность, для некоторых – в повседневную работу». Відаць, што *першая* прачытаная аўтарам кніга «Русские народные сказки» праецыруецца на ўсю чытацкую аўдыторыю («для многих» паводле структуры сказа адносіцца менавіта да *другой* кнігі), уносіць скажэнні ў карціну свету ўсё ж такі беларускага чытача, які, магчыма, адразу пазнаёміўся з беларускімі народнымі казкамі, або з казкамі народаў свету, або з «У краіне райскай птушкі» Янкі Маўра. Незразумела таксама, з якой прычыны кнігі Агаты Крысці пра м. (ну і скарачэнне: міс – м.!) Марпл названы «историями расследований», а Артура Конан Дойла пра Шэрлака Холмса – «приключениями». Аўтар, задаўшы пытанне «Почему?», у другім сказе дае адказ, пачынаючы яго канструкцыяй «Очень просто...», якая

мае значэнне спосабу дзеяння, г. зн. папярэдні сказ павінен быў бы ўтрымліваць пыталныя словы «Как? Каким образом?». Далей адказ фармулюецца ў тым жа стылі «подвальных камней»: «они [детективы] (мяркуем, што ўсе добрыя кнігі! – П. Ж.) позволяют путешествовать вместе с главным героем»; у сказе суб'ект-дзеінік *они* выконвае галоўнае дзеянне *позволяют путешествовать*, а выкарыстаныя дзеепрыслоўі – дадатковыя дзеянні, аднесеныя да таго ж суб'екта. Атрымліваецца, што не чытачы, а дэтэктывы *распутывают детективные ребусы и позволяют почувствовать себя в некотором роде сыщиком*. Трэці сказ пакінем без каментарыяў.

У іншых двухмоўных раёнках сустракаюцца выпадкі, калі адзін і той жа журналіст стварае матэрыялы на беларускай і рускай мовах. Гэта, без сумнення, патрабуе ад стваральніка не толькі разумення граматыкі абедзвюх моў, але і глыбокага ўсведамлення ладу мыслення іх носбітаў. Без уліку гэтага могуць узнікаць не ўсвядомленыя аўтарам і прапушчаныя карэктурам інтэрферэнцыйныя памылкі, якія, як адзначае А. А. Лукашанец, «як правіла, не ўплываюць на працэс разумення выказванняў як на беларускай, так і на рускай мовах. Таму праблема інтэрферэнцыі для беларуска-рускага двухмоўя стаіць, пераважна, як праблема культуры беларускай і рускай моў ва ўмовах двухмоўя» [1, с. 176]. І менавіта клопат пра культуру як беларускай, так і рускай мовы павінен быць вызначальным для журналіста, які пачынае пісаць на абедзвюх мовах.

Інтэрферэнцыйныя памылкі ў мове раённых газет пераважна аднакіраваныя, руска-беларускія і сустракаюцца на ўсіх моўных узроўнях: «Зваяныя нечай спрытнай рукой, яны [скірды] нагадваюць архітэктурна завершаную кампазіцыю з прыроднага матэрыялу»; «Да што там знаёміць?»; «А цяпер больш падрабязна пра *прайшоўшыя* саборніцтвы»; «Падрастае новае пакаленне будаўнікоў-прафесіяналаў, якім неўзабаве будуць па плячы *складанейшыя* задачы жыллёвага

і прамысловага будаўніцтва»; «Зацокаюць абцасікі *па рознакаляроваму палатну* новай тратуарнай пліткі» і інш. Радзей можна выявіць прыклады беларуска-рускай інтэрферэнцыі: «Сквозь турнікет, перед началом рабочей смены, *струментся* тонкий, прерывистый ручеек из тех, кто сегодня возрождает предприятие в новой сущности»; «В таком составе они собираются часто: главный экономист Татьяна Субоч, главный бухгалтер Татьяна Гаврильчик, начальник отдела Арнольд Костюшевский и неразлучный *тандэм*: заводской идеолог Лариса Милькото и председатель профкома Марина Шапель» і пад.

Ні для кога не сакрэт, што мясцовая прэса карыстаецца бясспрэчнай увагай насельніцтва, у чым выяўляецца аб'ектыўная патрэба чалавека ведаць як мага больш пра падзеі ў родным горадзе і раёне. Невыпадкова апошнім часам узнікаюць яшчэ меншыя СМІ ў пэўным мястэчку, вёсцы, а то і ў асобным шматпавярховіку. Усё гэта ставіць перад журналісцкім калектывам мясцовых газет складаныя задачы, вырашэнне якіх у немалой ступені залежыць ад моўнага майстэрства аўтараў, ад іх уважлівасці да кожнага слова, сказа, выказвання, выкарыстаннага ў журналісцкім тэксце. На двухмоўнай палітры раённых газет не павінна быць нехарактэрных для кожнага матэрыялу фарбаў, на якіх засяроджваецца ўвага чытача і якія ён успрымае як непрафесіяналізм журналіста.

ЛІТАРАТУРА

1. Іўчанкаў, В. І. Дыскурс беларускіх СМІ. Арганізацыя публіцыстычнага тэксту / В. І. Іўчанкаў. – Мінск: БДУ, 2003. – 257 с.

2. Лукашанец, А. А. Двухмоўе / А. А. Лукашанец // Беларуская мова: энцыклапедыя / пад рэд. д-ра філал. н., праф. А. Я. Міхневіча. – Мінск: БелЭн, 1994. – С. 174–176.